

УДК 378 +371.13+001.18

Княжев І. О., аспірант (ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»)

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

***Анотація.** У статті висвітлено актуальні проблеми та існуючі суперечності щодо підготовки майбутніх педагогів до прогностичної діяльності в процесі навчання у вищому навчальному закладі, здійснено історичний екскурс генезису і розвитку означеної проблеми, проаналізовано ступінь її вирішення в сучасних наукових дослідженнях, розкрито сутність поняття «педагогічне прогнозування», охарактеризовано його форми і види, висвітлено перспективи подальших наукових розвідок.*

***Ключові слова:** підготовка, майбутні педагоги, педагогічне прогнозування, прогностична діяльність, вищий навчальний заклад.*

***Аннотация.** В статье освещены актуальные проблемы и существующие противоречия в подготовке будущих педагогов к прогностической деятельности в процессе обучения в высшем учебном заведении, осуществлен исторический экскурс генезиса и развития этой проблемы, проанализирована степень ее решения в современных научных исследованиях, раскрыта сущность понятия «педагогическое прогнозирование», охарактеризованы его формы и виды, освещены перспективы дальнейших научных исследований.*

***Ключевые слова:** высшее учебное заведение, подготовка, будущие педагоги, педагогическое прогнозирование, прогностическая деятельность,*

***Annotation.** In the article an author had spotlighted the actual issues and existent collisions in preparation of future pedagogues to prognosis activity in the process of education in higher educational establishment, had carried out historical digression of genesis and development of this problem. In this article the degree of its solution in modern scientific researches is analyzed, essence of concept «Pedagogical prognostication» is exposed, its forms and kinds are described the prospects of further scientific researches are lighted up.*

***Keywords:** preparation, future pedagogues, pedagogical prognostication, prognosis activity, higher educational establishment.*

Розпочаті в середині минулого століття глобалізація і стандартизація освіти, при всій специфіці втягнутих у цей процес країн з їх суспільним ладом, рівнем виробництва, соціальної складової і культурними традиціями,

мають спільну мету – пошук нових завдань, технологій і змісту навчального процесу. У кожен конкретний період часу перед системою освіти стоїть проблема, що постійно змінюється за своїм змістом, але незмінна по суті: підготовка конкурентоспроможного фахівця, який відповідає не тільки чинним вимогам до знань, умінь і навичок, але й випереджає їх, здатного швидко та успішно адаптуватися, готового до нових завдань. У пошуках вирішення цього завдання необхідно врахувати, що одним з найважливіших показників здатності особистості відповідати новим вимогам і умовам є вміння прогнозувати наслідки своїх вчинків і дій. По суті, процес прогнозування є невід’ємним елементом освіти як діяльності педагогів і тих, хто навчається, спрямованої на становлення та розвиток особистості.

Легко помітити існуючі недоліки сучасного підходу до освіти: знання, вміння, еталони професійної діяльності передаються в процесі навчання в тому вигляді, як їх опанував сам педагог, у тому вигляді, в якому попереднє покоління досягло успіху. Однак рецепт успіху, який досягнутий у минулому, може і не бути актуальним в умовах, що змінилися. Отже, спостерігається очевидна суперечність між природною соціальною функцією освіти й реальним навчальним процесом. У зв’язку з цим природною є необхідність підготовки майбутніх педагогів до прогностичної діяльності.

Теоретичну основу розв’язання зазначеної проблеми складають сучасні наукові дослідження, присвячені філософським (Е. Араб-Огла, І. Бестужев-Лада, Ю. Будрін, Л. Ричкова, В. Чердниченко та ін.), психологічним (Дж. Брунер, С. Кисельгоф, Б. Ломов, Е. Мілерян, К. Платонов, Л. Регуш, С. Рубінштейн та ін.) аспектам прогнозування.

Професійні функції педагога, які, в тому числі, включають в себе і здатність до прогнозування, досліджували М. Гоноболін, В. Кан-Калик, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, З. Курлянд, Н. Петрова та ін. Загальні теоретичні основи прогнозування в педагогіці базуються на роботах Г. Аванесова, В. Бикова, А. Брушлинського, О. Гендіна, Б. Гершунського, Г. Доброва, В. Загвязинського, Є. Костяшкіна, В. Кутево, А. Нікітіної, І. Підласого та ін.

Прогностичні вміння майбутніх педагогів розкрили Л. Акімова, Н. Давкуш, В. Демидова, Т. Димова, А. Захаров, О. Кабанська, А. Маркес, А. Присяжна, А. Родрігес, М. Севастюк, Ю. Сроков, А. Хубієва та ін. Окремі аспекти педагогічного прогнозування як людської здатності досліджено в роботах Б. Ломова, А. Присяжної, Т. Румянцевої, В. Тугаринова та ін.; як особливого виду процесу пізнання – в дослідженнях Д. Гвішиані, В. Лісичкіна та ін.; як складової педагогічної діяльності – в наукових працях І. Бестужева-Лади, В. Демидової, В. Загвязинського, Л. Регуш, В. Слассьоніна, О. Щербакової. Можливості застосування педагогічного прогнозування було розглянуто в дисертаційних дослідженнях Т. Булігіної, Ф. Кевля, Я. Кеймаха, О. Самсонової.

Мета нашої статті – дослідити актуальні проблеми підготовки майбутніх педагогів до прогностичної діяльності та розкрити ступінь їх вирішення в сучасних наукових дослідженнях.

Аналіз прогностики як історико-культурного феномена дозволить І. Бестужеву-Ладі виділити такі форми «проорокування», як «передчуття», що містить інформацію про майбутнє на рівні інтуїції (підсвідомості) і являє собою «просте передбачення»; «провіщення», яке несе інформацію про майбутнє на основі життєвого досвіду і характеризується як «складне передбачення», оскільки містить більш-менш правильні здогади про майбутнє. Ці форми, на відміну від прогнозування, не спираються на спеціальні наукові факти і дослідження, предметом яких виступають перспективи розвитку певного явища, феномена, процесу [1, с. 7]. Отже, «передбачення» є родовим поняттям для низки термінів, серед яких «прогнозування» застосовується тоді, коли йдеться про різновиди такої ймовірнісної інформації про майбутнє, що будується на принципах наукового передбачення.

В Енциклопедії освіти України прогнозування (від гр. «Prognosis» у перекладі «передбачення») трактується як «розробка прогнозів, тобто ймовірних суджень відносно стану функціонування об'єктів у найближчому і віддаленому майбутньому» [2, с. 716]. Н. Давкуш визначає педагогічне прогнозування як «передбачення майбутніх змін в освіті, визначення шляхів удосконалення особистості, проектування розвитку педагогічного процесу» [3, с. 237].

У процесі розвитку педагогічного прогнозування сформувалася спеціальна термінологія: самопрогнозування успішності, прогноз оцінок тестування, прогнозування академічної успішності, прогнозування зміни самооцінки тощо. Особливу увагу сучасні вчені приділяють формам прогнозування педагогічної діяльності – цілепокладанню, плануванню, програмуванню, проектуванню. У процесі досліджень сформувалися різні точки зору на ці форми і їх співвідношення в межах процесу в цілому. С. Енсель і П. Марстренд виділяють планування як найбільш науковий, обґрунтований, раціональний процес прогнозування. З іншого боку, Р. Вілліс охарактеризував програмування і проектування як найбільш деталізовані та похідні форми прогнозування, а цілепокладання – узагальнену форму [4].

Історично проблема прогнозування почала розглядатися стародавніми філософами (Конфуцієм, Сократом, Платоном, Аристотелем), проте науковий статус і найширше застосування набула лише на початку ХХ століття. У своєму дослідженні генезису і розвитку педагогічного прогнозування Н. Давкуш виділив шість етапів. Перший етап (V – перша половина IV ст. до н.е) характеризується різними уявленнями про майбутнє в наукових теоріях часів античності; другий (XVII–XVIII ст.) – уточненням поняття прогнозування в теоріях утопічного соціалізму; здобутками третього етапу

(кінець XIX – початок XX ст.) є застосування філософсько-історичного підходу до змісту прогнозування; четвертий етап (перша половина XX століття) характеризується формулюванням перших положень прогнозування як професійної функції педагога; п'ятий (60–80 р.р. XX століття) – становленням теоретико-методологічних основ педагогічного прогнозування; шостий (90 р.р. XX століття і дотепер) – оновленням змісту педагогічного прогнозування в контексті модернізації професійної підготовки майбутніх педагогів [4, с. 6–7].

Наприкінці XX століття сформувалися чотири основні напрями дослідження педагогічного прогнозування як професійної функції педагога: соціально-педагогічний (І. Бестужев-Лада), теоретико-методологічний (Б. Гершунський), дослідно-експериментальний (Е. Костяшкін), особистісно-орієнтований (О. Гендін).

А. Хубієва визначив такі загальні завдання педагогічного прогнозування: передбачити соціально-економічні умови, в яких буде розвиватись освіта в майбутньому; нові вимоги до навчання і виховання підростаючого покоління, рівня його освіти; необхідні змістовні та організаційно-структурні зміни системи освіти в цілому й окремих її компонентів; демографічні зрушення і рух контингентів, які навчаються на всіх щаблях і рівнях освіти; можливості оптимізації навчально-виховної діяльності у зв'язку із суспільними вимогами до особистісних якостей тих, хто здобуває освіту, що безперервно змінюються [5].

Отримана в результаті прогностичних досліджень інформація дозволяє передбачити зміни організації, структури та змісту навчання і виховання, а також цілеспрямовано досягти бажаних умов оптимальної навчально-виховної діяльності і вносити відповідні корективи в педагогічний процес. На думку Б. Гершунського, саме ця обставина у вирішальній мірі підтверджує доцільність прогностичного підходу до прийняття оптимальних рішень у педагогіці, дозволяє перенести організацію роботи з педагогічного прогнозування з області благих побажань і теоретичних абстракцій у сферу практичної діяльності педагогів, а отримані результати розглядати в плані оперативної перебудови роботи навчальних закладів з урахуванням закономірних тенденцій і обґрунтованих нормативних вимог, виявлених у процесі педагогічного прогнозування [6].

Окремим об'єктом сучасних наукових досліджень є компоненти педагогічного прогнозування. Ф. Полак [7] виділив такі компоненти: інтуїтивний, фантазію і креативність, а А. Хубієва [5] – змістовний, мотиваційний і операційний. При цьому змістовну сторону прогнозування складають знання, що необхідні для отримання прогнозу; а основним мотивом виступає мотив побудови моделі навчально-виховного процесу з урахуванням знань індивідуально-психологічних особливостей кожної

дитини. Операційний склад прогностичної діяльності складається з дій, тобто прогностичних умінь.

Н. Булдакова виділила такі критерії розвитку прогностичної здатності як інтегративної якості майбутніх педагогів: психологічні, педагогічні та методичні знання; спостережливість (передбачення експресивних характеристик особистості); якості мислення (глибина, усвідомленість, доказовість, гнучкість, аналітичність, перспективність, творчість); мотивація на обрану професію; емоції, що проявляються в педагогічній діяльності; самооцінка (навички рефлексії), які дозволяють припускати результати професійної діяльності та діяльності учнів [8].

Окремо варто згадати монографію М. Коляди, присвячену типології педагогічних прогнозів. У ній автор виділяє два типи прогнозів – пошукові та нормативні, і розділяє їх на підтипи – цільовий, плановий, програмний, проєктний і організаційний. Цільовий прогноз визначається як такий, що виходить на основі оціночної функції. При використанні такого прогнозу поставлена мета досягається певним способом, при виконанні певних умов. Плановий прогноз у ході виконання або невиконання певних планів являє собою отримання пошукової і нормативної прогностичної інформації для вибору найбільш доцільних елементів, а також виявлення та подальше видалення небажаних елементів; підбір різних альтернатив з урахуванням прямих і непрямих наслідків прийнятих планових рішень. Програмний прогноз формулює припущення про можливий взаємний вплив різних чинників і вказує гіпотетичні терміни та черговість досягнення проміжних цілей на шляху до головної мети. Проєктний прогноз слугує для того, щоб оптимально підібрати варіанти перспективного проєктування, на основі якого потім буде проводитися реальне педагогічне проєктування. Організаційний прогноз дає відповідь на запитання: «В якому напрямі необхідно орієнтувати організаційне педагогічне рішення, щоб досягти поставленої мети?» [9].

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна стверджувати, що прогностична діяльність правомірно характеризується як невід’ємна частина професійно-педагогічної діяльності, і сприяє, з одного боку, найкращій відповідності педагога особливостям розвитку сучасного суспільства, практики і науки, а з іншого, відповідає потребам кожної окремої особистості. Адже постійні і кардинальні зміни життя сучасного педагога вимагають розуміння того, до чого призведуть його сьогоднішні дії в більш-менш віддаленому майбутньому. Прийняття відповідальності за це майбутнє свої вихованців пов’язане саме з прогнозуванням.

Питання прогнозування цікавили філософів і вчених різних наукових напрямів ще починаючи з часів античності, проте тільки в кінці ХХ століття педагогічне прогнозування, суб’єктом якого є педагог, починає фрагментарно отримувати свій теоретичний і методологічний фундамент.

Проте й сьогодні існує суперечність між наявністю великої кількості досліджень, в яких процес прогнозування розглядається самостійно, та потребою в розробці теорії і практики підготовки майбутніх педагогів до здійснення прогностичної діяльності, а також між практикою педагогічного прогнозування і недостатнім його науково-теоретичним обґрунтуванням. Загальною проблемою також є недостатня відповідність існуючого навчального процесу вищої школи природній соціальній функції освіти – підготовці компетентного, готового до майбутніх змін у процесі професійної діяльності, і, як наслідок – конкурентоспроможного фахівця.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у необхідності визначення сутності і структури феномена «прогностична діяльність майбутнього педагога».

1. Рабочая книга по прогнозированию / редкол. : И. В. Бестужев-Лада (отв. ред.). – М. : Мысль, 1982. – 430 с. **2.** Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. **3.** Давкуш Н. Педагогічне прогнозування у системі професійної освіти: історичний аспект / Наталія Давкуш // Проблеми підготовки сучасного вчителя . – № 4 (Ч. 2), 2011. – С. 232–238. **4.** Willis R. E. A guide to forecasting for planners and managers / R. E. Willis. – Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1987. – 404 p. **5.** Хубиева А. М. Совершенствование прогностической деятельности учителя начальных классов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Хубиева Аминат Муссаевна. – Карачаевск, 2003. – 191 с. **6.** Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика : Учебное пособие / Борис Семенович Гершунский. – М. : Флинта; Наука, 2003. – 768 с. **7.** Polak F. L. Prognostics: a Science in the making surveys and creates the future / F. L. Polak. – Amsterdam, New York : Elsevier Pub. Co., 1971. – 425 p. **8.** Булдакова Н. В. Психолого-педагогический анализ основных характеристик прогностической способности педагога / Н. В. Булдакова // Сборник научных материалов студентов, аспирантов, соискателей. – Киров : ВСЭИ, 2004. – С. 102–112. **9.** Коляда М. Г. Педагогічне прогнозування : теоретико-методологічний аспект : Монографія / Михайло Георгійович Коляда. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2014. – 268 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Т. І. Койчева.